

28 oktober 2019

Regeringen
Utbildningsdepartementet

Synpunkter på regeringens forskningspolitik (ert dnr U2019/02263/UH)

Regeringen har inbjudit Kungl. Vitterhetsakademien (KVHAA) att inkomma med synpunkter på regeringens forskningspolitik.

Kungl. Vitterhetsakademien har som sitt främsta syfte att främja forskning och därtill relaterad verksamhet inom humanistiska, religionsvetenskapliga, rättsvetenskapliga och samhällsvetenskapliga ämnen. Förutom egna medel förvaltar Akademien ett stort antal stiftelser och fonder som stödjer forskningsrelaterade verksamheter.

Vi välkomnar den dialog regeringen nu vill föra med oss och ber att få lämna följande synpunkter som särskilt betonar

- långsiktighet i formerna för stödet till forskningen
- medvetenhet om forskningsetiska överväganden
- de strategiska behoven av forskningsinfrastruktur inom humanvetenskaperna
- frågor rörande karriärvägar och kompetensförsörjning
- vikten av forskarutbildade på arbetsmarknaden
- svenska som vetenskapligt språk och moderna språk förutom engelska.

Stockholm den 28 oktober 2019

Karin Helander
Akademiens ständige sekreterare

Utgångspunkt

Vitterhetsakademien instämmer i statsministerns uttalande i regeringsförklaringen 2019 om att Sveriges position som ledande forskningsnation måste försvaras samt att den fria forskningen ska värnas, samtidigt som forskningspolitiken ska svara mot globala och nationella samhällsutmaningar. KVHAA vill kraftfullt understryka vikten av att Sverige även fortsättningsvis tillmäter forskning och utbildning stor vikt i tider då vetenskapliga resultat i allt större utsträckning ifrågasätts. KVHAA välkomnade den satsning på forskning inom humaniora och samhällsvetenskap som regeringen beslutade om i enlighet med propositionen "Kunskap i samverkan" 2016/17:50 och utvecklar i det följande argument för varför det är viktigt att följa upp insatsen med en fortsatt och utökad satsning på forskning inom dessa områden.

Humaniora och samhällsvetenskap bidrar med kunskap om individ och samhälle. Humanvetenskaplig forskning är viktig i sig men också en förutsättning för att resultaten inom andra vetenskapsområden ska kunna nyttiggöras. Samtidens stora frågor om klimat, befolkning, migration, integration, välfärd och nya teknologier kräver samverkan mellan natur- och humanvetenskaper, där humaniora och samhällsvetenskap kan besvara komplicerade problemställningar och fördjupa förståelsen av komplexa fenomen och sammanhang. Humanvetenskapliga kompetenser som förmågan att analysera, tolka och kritiskt granska skeenden och texter samt kommunicera forskningsresultat i tal och skrift utgör essentiella tillgångar i det moderna samhället. I en globaliserad värld är det särskilt angeläget att våra kunskaper om främmande kulturer och språk ständigt utvecklas. Humanvetenskaperna kan förbättra våra möjligheter att utforma samhällsinstitutionerna så att de främjar en hållbar utveckling för det som vi har anledning att värdesätta.

Synpunkter som Kungl. Vitterhetsakademien finner det särskilt angeläget att beakta

Forskningens långsiktighet – hög kvalitet

Hög kvalitet och hög vetenskaplig kompetens måste utgöra grunden för såväl forskning som utbildning. Ökade basanslag till forskning bör huvudsakligen koncentreras till forskningsledande lärosäten. Ökade anslag ska primärt syfta till att förstärka miljöer som kännetecknas av högkvalitativ forskning eller med hög potential att utvecklas. För att långsiktigt höja forskningens kvalitet krävs resurser till medfinansiering av erhållna externa medel och till rekrytering av specialister. Endast på detta sätt kan Sverige försvara sin position som ledande forskningsnation.

Forskningsetik

Forskningen måste vara fri att ställa frågor och oberoende i sitt sökande efter de vetenskapligt hållbara svaren. Det gäller också den så kallade utmaningsdrivna forskningen. Oetisk forskning är dock ett slöseri med offentliga medel och i värsta fall kan enskilda individer, miljö och /eller samhället skadas. Forskningsskandaler visar med tydlighet hur oetisk forskning undergräver tilliten till forskningen och därmed tilltron till våra universitet och lärosäten. Ambitionen att vara en världsledande forskningsnation förutsätter stark medvetenhet och kunskap om forskningsetiska frågor. Det är viktigt för både forskning och samhälle att forskningsetiska problem uppmärksammas och att satsningar görs på forskning om forskningsetik, inte minst inom de humanvetenskapliga disciplinerna där denna forskning varit eftersatt.

Forskningsinfrastruktur

Behovet av fortsatta satsningar på den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningsinfrastrukturen är stort. I Sverige har vi ovanligt rik tillgång till exempelvis öppna historiska arkiv, språkdata, samhällsvetenskapliga register- och surveydatabaser men också databaser på samhällsnivå. Resurser krävs inte bara för att bibehålla svensk forsknings framskjutna position på dessa områden, utan också för att stärka strategiska digitaliseringsåtgärder och utveckla e-infrastrukturer för att öka tillgängligheten. Utvecklingen av spetsforskning inom humaniora och samhällsvetenskap är i stor utsträckning beroende av metodutveckling och infrastruktur. Det gäller i ökande grad för humaniora som idag kräver en sofistikerad infrastruktur i form av digital humaniora, visualiseringscentra och humanistiska laboratorier för experiment, också med robotar och AI. Det gäller likaså för samhällsvetenskap där kopplingen mellan olika infrastrukturer och analysnivåer har stor potential för såväl grundforskning som den utmaningsdrivna forskningen, inklusive de globala utvecklingsmålen. KVHAA vill understryka vikten av att det tillskjuts nya medel till infrastruktur genom Rådet för forskningsinfrastruktur (RFI) på Vetenskapsrådet.

KVHAA har kraftfullt argumenterat för en offentlig finansiering av det skriftliga kulturarvet i enlighet med Biblioteksutredningens aktuella förslag till Nationell biblioteksstrategi just med hänvisning till förslaget tonvikt på forskningens infrastruktur.

Karriärvägar och kompetensförsörjning

Vetenskapsrådet har presenterat utvärderingen "Forskningsöversikt 2019. Humaniora och samhällsvetenskap". Den visar att svensk humaniora och samhällsvetenskap står stark och har en viktig roll att spela vad gäller många av de utmaningar mänskligheten står inför. Den identifierar också problem vad gäller långsiktighet och kompetensförsörjning inom humanvetenskaperna.

Vetenskapsrådet pekar på ett nytt förestående problem, som kan bli synnerligen allvarligt över tid, nämligen rekryteringssvårigheter på grund av dålig återväxt. Det utbildas för få doktorander inom särskilt humaniora men också samhällsvetenskap, vilket på lång sikt kan medföra stora svårigheter med bemanning av verksamheterna. Resursbrist kan också resultera i för små forskningsmiljöer inom mindre ämnen. Vissa av landets forskarutbildningar verkar inte heller längre vara tillräckligt attraktiva för svenskspråkiga studenter. Skälet förefaller vara att utsikterna efter en forskarexamen är alltför osäkra eftersom tydliga karriärvägar saknas. Den sviktande rekryteringen av svenskspråkiga studenter kompenseras av att svenska lärosäten rekryterar på den internationella marknaden. De internationellt rekryterade doktorerna försvinner dock sedan i stor utsträckning från Sverige. Detta riskerar att på sikt ge upphov till allvarliga problem med kompetensförsörjningen. Insatser bör därför sättas in för att förbättra en hållbar rekrytering av studenter till forskarutbildningen. För detta krävs tydligare karriärvägar samt högre utbildningspremier.

Ett konkret förslag när det gäller den framtida forskarutbildningen vore att åter skapa nationella forskarskolor inom olika områden. Ett antal sådana startades runt sekelskiftet och kom att visa sig mycket framgångsrika. De har också fördelen att ge stordriftsfördelar vad gäller kurser och handledning.

Forskarutbildningen har genomgått stora förändringar sedan Bolognaprocessen 2007 och en allmän översyn av volymer, finansiering och utfall, också i internationellt perspektiv, kunde vara på sin plats.

Det är viktigt att skapa goda och trygga villkor för unga forskare. Biträdande lektorat skapar sådana villkor men passar illa för små ämnen inom humaniora och samhällsvetenskap, eftersom dessa ämnen sällan har ekonomiska förutsättningar att erbjuda en tillsvidareanställning till en forskare så tidigt i karriären. Det innebär att unga forskare inom dessa vetenskapsområden ofta är hänvisade till kortvariga postdoktorala anställningar. Vid sidan om dessa vanligtvis tvååriga anställningar vore det värdefullt med mer omfattande forskarförordnanden för yngre forskare. Vitterhetsakademien föreslår därför att det införs meriteringsanställningar liknande Vitterhetsakademiens akademiforskartjänster, som omfattar 3+2 års anställning med upp till 20% undervisning. Förslagsvis skulle Vetenskapsrådet kunna ha i uppdrag att utlysa och finansiera sådana meriteringsanställningar.

Forskarutbildade på arbetsmarknaden

Enligt Högskoleverket är det ungefär en tredjedel av de forskarutbildade som arbetar inom högskolesektorn. Forskarutbildning utvecklar viktiga färdigheter som t.ex. förmågan att analysera stora mängder av komplext material, utveckla ny kunskap och kommunicera den effektivt i tal och skrift. Dessa kompetenser är viktiga för samhället och behövs i allra högsta grad i det moderna yrkeslivet. Vitterhetsakademien föreslår att regeringen avsätter resurser för att bättra ta

tillvara de forskarutbildades kompetens genom att skapa skräddarsydda yrkesutbildningar som öppnar vägar till arbetslivet utanför akademien. Förslagsvis skulle minst tre sådana påbyggnadsutbildningar kunna erbjudas av lärosäten för nydisputerade: en ettårig vidareutbildning till gymnasielektor, en ettårig vidareutbildning till högre ämbetsman inom offentlig förvaltning och en ettårig utbildning i entreprenörskap med inslag av ekonomi och strategisk kommunikation.

Språkfrågan

Inom flera humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen är de vetenskapliga klassikerna och viss tongivande aktuell forskning publicerad på andra språk än engelska, främst tyska och franska. De moderna europeiska språkens svaga ställning i svenskt utbildningsväsen är ett allvarligt problem för forskningens kvalitet inom många ämnen.

Humanvetenskapliga forskare har ett särskilt ansvar för att svenska språket ska utvecklas som vetenskapligt språk. Detta är bara möjligt om forskningsresultat publiceras även på svenska. Särskilt forskning som analyserar svåröversatt litterärt och annat kulturhistoriskt material, liksom juridisk forskning, har svenska som det naturliga publiceringsspråket. Meriteringssystemet inom humaniora måste utformas så att vetenskaplig litteratur skriven på svenska inte nedvärderas. Resurser bör avsättas för översättning från svenska till engelska och andra moderna språk (för att sprida forskningsrön internationellt) och från engelska och andra moderna språk till svenska (för att svenskan ska förbli ett flerfunktionellt språk och för att vetenskapliga rön ska vara tillgängliga för en bredare allmänhet). Forskningsförmedling är av stor betydelse i ett demokratiskt samhälle. Dagens polariserade debattklimat och ofta starkt förenklade diskussioner visar på behovet av att motverka kunskapsresistens samt att stärka källkritisk medvetenhet och folkbildning på vetenskaplig grund.